

Nieuwsbrief 17

Het archeologisch onderzoek in de Mechelse binnenstad 2010-2011

Sint-Romboutskerkhof

Ganzendries

Korenmarkt

Hof van Busleyden

Skelet met tekenen van rachitis

Een verhaal van knoken en knopen

Onderzoek van het Sint-Romboutskerkhof (deel 3)

Na 16 maanden onafgebroken en geduldig speurwerk, in alle mogelijke weersomstandigheden, kwam er eind februari 2011 een eind aan de langstlopende opgraving die ooit in Mechelen plaatsvond. Dit betekent echter niet dat het werk van de archeologen erop zit. Alle vondsten worden nu eerst deskundig gereinigd, geïnventariseerd en bestudeerd en vervolgens worden de resultaten verwerkt tot een basisrapport. In deze nieuwsbrief krijg je hiervan alvast een voorsmaakje.

De knoken: paleopathologisch onderzoek

Een deel van het antropologisch onderzoek bestaat uit de studie van pathologische letsels zoals botbreuken en ontwrichtingen, kanker, virale en bacteriële infecties, aangeboren afwijkingen, gewrichtsziekten, voedseltekorten, enz. Dit leert ons meer dan alleen of die persoon ooit ziek was. Deze studie geeft ons ook een inzicht in de leefomgeving van mensen, hun activiteiten en gewoontes, zowel individueel als voor grotere bevolkingsgroepen doorheen de tijd. Enkele voorbeelden...

Bij enkele skeletten waren de onderste ledematen en de ruggengraat kromgebogen. Dit wijst op ra-

chitis, het gevolg van een tekort aan vitamine D. Door dit tekort wordt calcium niet goed opgenomen in de beenderen, waardoor deze het lichaamsgewicht niet kunnen dragen en doorbuigen. Het zegt ons iets over de voedingspatronen én de leefomstandigheden, aangezien

vitamine D deels afkomstig is uit voeding en deels in het menselijk lichaam geproduceerd wordt onder invloed van het zonlicht. Een veel vaker opgemerkte aandoening is artritis. Het is de groepsnaam voor meerdere aandoeningen met ontsteking van gewrichten en heeft verschillende oorzaken, zoals slijtage, infectie, reuma of verwondingen. Het voorkomen van artritis houdt onder meer verband met de leefomstandigheden en bepaalde beroepsactiviteiten.

Ook botbreuken kwamen veel voor. In een aantal gevallen werd de breuk slecht of zelfs niet gezet en verzorgd waardoor de stukken gingen overlappen en de wond geïnfecteerd raakte. Het type breuk vertelt ons iets over de manier waarop het been gebroken is. Zo zijn gedeeltelijke breuken het gevolg van te ver doorbuigen, bijvoorbeeld bij een val. Het patroon van de breuk is bovendien afhankelijk van de activiteiten die men beoefent.

Wist je dat...

- we volgens de laatste, definitieve telling maar liefst **4129 skeletten** hebben opgegraven?
- er heel wat **buitenlandse vrijwilligers** en studenten hebben meegeholpen op het terrein, onder meer uit Nederland, Groot-Brittannië, Ierland, Malta, de Verenigde Staten en Canada?
- er ondertussen al **356 mensen peter of meter** zijn geworden van een skelet? Inschrijven kan nog steeds via www.archeologiemechelen.be en mits storting van 15 EUR

Soms waren ook chirurgische ingrepen zichtbaar, zoals bijvoorbeeld een schedelboring. Hoe gevaarlijk dit ook mag lijken, verschillende van de doorboorde schedels vertonen sporen van genezing. Op basis van dit soort resten kunnen we dus ook de geschiedenis van de geneeskunde bestuderen en eventueel zelfs nagaan of bepaalde bevolkingsgroepen beter verzorgd werden dan andere.

De knopen: kledingaccessoires allerhande

Tijdens de opgraving troffen we op en naast de skeletten ook heel wat kledingaccessoires aan waaronder knopen, gespen, riemtongen, belletjes, kledinghaakjes en -oogjes, nestels, een riemhanger, een hoofdijzer en niet minder dan 663 eenvoudige speldjes. Veel van deze accessoires evolueren doorheen de tijd en zijn modegevoelig. Ze kunnen ons dan ook helpen bij het dateren van de skeletten. Ze geven ons bovendien een idee van hoe de overledene destijds begraven werd en leren ons iets over zijn sociale status.

Gespen werden niet alleen gebruikt als gordelsluiting maar sloten ook beursjes en schoenen. Doorgaans zijn rechthoekige en vierkante gespen van latere datum dan ronde en ovale. Riemhangers werden, zoals de naam al zegt, aan de riem bevestigd. Aan deze haakjes konden allerlei attributen worden opgehangen zoals gereedschap en wapentuig. Riemtongen verstevigden het losse eind van de riem.

Knopen, kledinghaakjes en -oogjes en belletjes zijn vaak al wat rest van de kleding van de overledene. Tot aan de introductie van het wambuis, omstreeks het midden van de 14de eeuw, hadden knopen vooral een decoratieve functie. Knopen vinden we in allerlei materialen: metaal, been, hout, enz. Kledinghaakjes en -oogjes zijn gemaakt van koperdraad en komen al voor vanaf de 15de eeuw. Het dragen van kleine belletjes aan de kleding was aanvankelijk voorbehouden aan de keizer. Vanaf de 11de en 12de eeuw werden belletjes ook gedragen door de hoge adel en vanaf de 13de en 14de eeuw ook door ge-

wone burgers. Vanaf het eind van de 15de eeuw werden belletjes enkel nog gezien als narrensymbol, om in de 16de eeuw volledig uit de mode te geraken.

Nestels zijn metalen kokertjes die aan het uiteinde van leren veters en koordjes werden bevestigd om het rijgen te vergemakkelijken en het uitrafelen te voorkomen. Ze komen voor vanaf de 14de eeuw.

Een bijzondere vondst is het hoofdijzer, een metalen beugel die om het hoofd werd geklemd om een stoffen kapje op zijn plaats te houden. Door middel van spelden kon de beugel met het kapje aan een onderkapje en het haar bevestigd worden. In Nederland vind je ze nog in de traditionele klederdracht.

Mechelen-over-de-Dijle Archeologisch onderzoek van de Ganzendries en de Korenmarkt

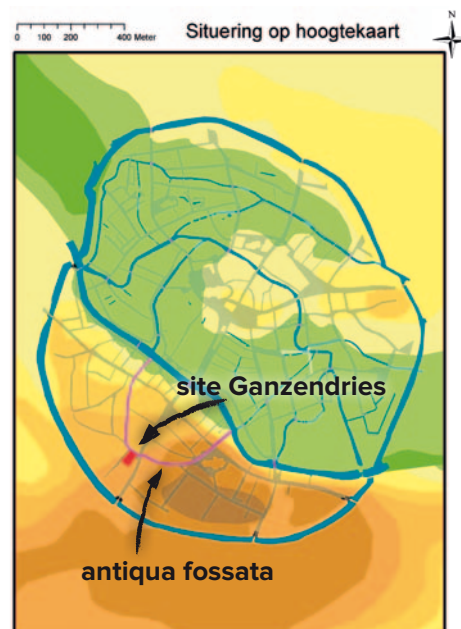
Sinds in 2004 de stedelijke dienst Archeologie van start ging, werden al op verschillende locaties opgravingen verricht. Opmerkelijk genoeg bleek het archeologisch onderzoek al die tijd voorbehouden voor de rechter Dijle-oever. Pas in 2010 kwam hierin verandering met de opgravingen op de sites Ganzendries en Korenmarkt. Voor het eerst kregen de stadsarcheologen de kans om ook de linkeroever te verkennen, waar volgens velen het oudste Mechelen begraven ligt.

De Ganzendries

Het archeologisch onderzoek van de Ganzendries gebeurde naar aanleiding van de bouw van een ondergrondse parkeergarage. Het betreft een gebied met een oppervlakte van ongeveer 1800m², gelegen in de Mechelse binnenstad op de hoek van de Ganzendries en de Nieuwe Kapucijnenstraat. De opgraving duurde zeven maanden, van 2 augustus 2010 tot 4 maart 2011. De resultaten van de eerste werkput, de zone langs de Nieuwe Kapucijnenstraat, werden al in een vorige nieuwsbrief (16) besproken.

We hoopten op het openbaar domein, onder het plein 'Ganzendries' de oudste stadsgracht (antiqua fossata) aan te treffen, die 10 jaar eerder

al eens was aangesneden bij een opgraving op de site Lamot (IAP). Uit deze opgraving bleek dat de oudste stadsgracht gegraven werd tussen 1125 en 1175 en gedempt werd

aan het begin van de 14de eeuw. Hoewel het openbaar domein van de Ganzendries min of meer op het tracé van de oudste stadsversterking ligt, hebben we tijdens het onderzoek geen sporen van de gracht aangetroffen. We vermoeden dat ze zich onder de huidige bebouwing bevindt, aan de andere kant van het plein.

De oudste sporen op het plein waren greppels, mogelijk gegraven voor afwatering of verkaveling. De datering van deze sporen is nog niet gekend. Sindsdien is het plein altijd leeg gebleven, het werd nooit bebouwd. Het werd wel steeds verder opgehoogd. In de ophogingspakketten van rond 1300 werden grote hoeveelheden hoornpitten,

kaaksbeenderen en gekliefde lange beenderen gevonden, voornamelijk van runderen. Dit botmateriaal houdt verband met hoornbewerking, de extractie van merg, de productie van teerlingen, enz. In een volgende nieuwsbrief lees je meer over de metaalvondsten die hier verzameld werden.

De huidige rooilijn aan de Ganzen-dries gaat ver terug in de tijd. Onder de huizen vonden we oude greppels, net als op het openbaar domein. Hierop volgden de eerste huizen, vermoedelijk in houtbouw, met lemen vloeren en centrale haarden. Bij houtbouw werd de haard niet tegen de muur geplaatst maar centraal in de ruimte, om brand te voorkomen. Daarmee was het brandgevaar echter niet helemaal geweken, zo blijkt, want tussen de verschillende bewoningslagen vonden we telkens een brandlaag. De houten huizen werden mettertijd vervangen door huizen in baksteen. De datering van deze huizen wordt nog verder onderzocht.

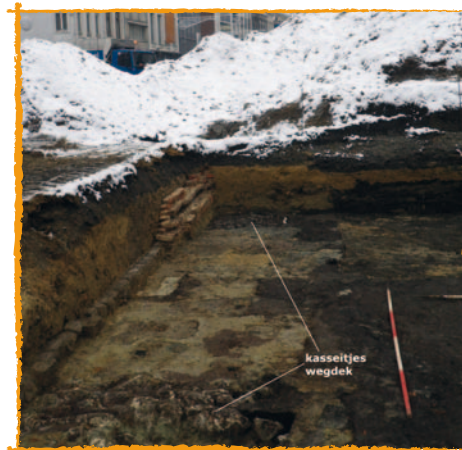
De Korenmarkt

Begin december 2010 verplaatste ons team zich voor korte tijd naar de Korenmarkt. Bij de heraanleg van dit driehoekige plein is een bufferbekken voorzien met een oppervlakte van ongeveer 100m² en dus voerden we vooraf een kleinschalig onderzoek uit. Ondanks de beperkte omvang, de korte duur en

de winterse temperaturen leverde de opgraving toch wat interessante resultaten op.

Het bodemarchief op de Korenmarkt bleek ongeveer drie meter dik. Helemaal onderaan bevonden zich kuilen met een vrij organische vulling, waaronder takjes en stro.

Op een diepte van ongeveer anderhalve meter vonden we, naast andere sporen, de resten van een oud wegdek van zandstenen kasseitjes. De kasseistrook werd aangetroffen over de ganse lengte van de onderzoekssleuf, weliswaar hier en daar onderbroken. Langs de weg vonden we vijf houten palen die waarschijnlijk dienden om de weg af te boorden. De wegverharding kwam enkel voor aan de westelijke zijde van de onderzoekssleuf. Op het plannetje bevindt de weg zich links

van de roze lijn. Hij lag dus in het verlengde van de huidige Hoogstraat en Guldenstraat. Tijdens het onderzoek werden geen bewijzen gevonden voor de aloude stelling dat de as Hoogstraat-Guldenstraat teruggaat op een Romeinse weg.

De weg en de kuilen zullen gede- teerd worden door middel van C14-onderzoek. De resultaten hiervan vind je in een volgende nieuwsbrief.

MEKM - plan 3 (niveau 2)

Pelgrimsampul uit de middeleeuwse beerputten

Om de tuin geleid Archeologisch onderzoek van het Hof van Busleyden

Van 16 augustus tot 24 december 2010 heeft de stedelijke dienst Archeologie opgravingen verricht in de tuin van het Hof van Busleyden, onderdeel van de Stedelijke Musea Mechelen. Aanleiding voor dit onderzoek was de bouw van een ondergrondse tentoonstellingsruimte. Voorafgaand aan de start van de bouwwerken werd het terrein onderzocht op de aanwezigheid van archeologische resten. Hierbij kwamen tal van laat- en post-middeleeuwse sporen aan het licht.

Het onderzoeksgebied met een oppervlakte van bijna 1000m² maakt deel uit van de historische stadskern en ligt op de hoek van de Sint-Janstraat en de Frederik de Merodestraat. Veel van de oude straatnamen hier verwijzen naar veeteelt en veehandel. Zo werd de Frederik de Merodestraat vroeger de Koestraat genoemd en maakte de Sint-Janstraat deel uit van de Biest. Het toponiem 'biest' duidt op een plaats waar biesen groeien, een grassoort die vooral voorkomt langs het water. We hebben hier dus te maken met een van oorsprong laaggelegen nat gebied dat bijzonder geschikt was als weiland.

Het opgegraven bodemarchief kunnen we opdelen in twee fasen: enerzijds zijn er sporen die ouder zijn dan het Hof van Busleyden, anderzijds zijn er sporen die geassocieerd worden met dit statige gebouw en zijn bewoners.

Vermoedelijk werd het terrein in de loop van de volle of bij het begin van de late middeleeuwen opgehoogd om het bewoonbaar te maken. Halfweg de 13de eeuw is er al sprake van een verkaveling langs de huidige Sint-Janstraat, mogelijk een gevolg van de stichting van de Sint-Jansparochie in de periode 1255-1272. Tijdens de opgraving konden we een vijftal percelen on-

derscheiden, elk georiënteerd op de Sint-Janstraat. Hoewel beide straten voor het eerst vermeld worden rond 1265, kan dit erop wijzen dat het tracé van de Sint-Janstraat/Biest ouder is dan dat van de Frederik de Merodestraat/Koestraat. Een bijkomend argument hiervoor is dat de Biest door de Koestraat werd opgedeeld in een Korte Biest en een Lange Biest.

Uit het onderzoek blijkt dat de eerste bewoners deel uitmaakten van een eenvoudige stedelijke middenklasse. De beerputten uit deze periode, de schaarse vondsten die ze opleverden, getuigen immers van een eerder sobere levensstijl.

Naar het eind van de middeleeuwen toe gingen steeds meer vooraanstaande families zich in de Sint-Jansparochie vestigen, waaronder ook de familie van Busleyden. Hiëronymus van Busleyden (1470-1517) was een invloedrijk humanist, kunstverzamelaar en tevens lid van de Grote Raad, vanaf de 15de eeuw het hoogste rechtscollege in de Nederlanden. Omstreeks 1508 vestigde hij zich in zijn pas opgetrokken residentie: het Hof van Busleyden. Qua stijlkenmerken is dit stadspaleis het eerste renaissancegebouw van Mechelen. Beroemde tijdgenoten zoals Erasmus en Thomas More waren hier te gast.

Om plaats te maken voor hun stadspaleis liet de familie van Busleyden op de hoek van de huidige Sint-Janstraat en Frederik de Merodestraat de bestaande huizen slopen. Deze ingreep heeft ervoor gezorgd dat van deze middeleeuwse woningen enkel de funderingen, kelder- en perceelmuren, enkele beerputten, een waterput en de oudste vloerniveaus bewaard zijn gebleven. Niet alle huizen werden echter gelijktijdig gesloopt. Het archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat de gewone rijhuizen

langs de Sint-Janstraat nog overeind stonden en bewoond werden in de loop van de 16de eeuw, dus gelijktijdig met het Hof van Busleyden.

Twee beerputten worden in verband gebracht met het Hof van Busleyden zelf. Hoewel ze fragmentarisch bewaard zijn, krijgen we aan de hand van hun inhoud een goed idee van de welstand van de toenmalige bewoners. Ze bevatten onder meer heel wat fragmenten versierd glas en luxe aardewerk. Op basis van dit materiaal en ook een opmerkelijk groot aantal rekenpenningen kunnen we deze beerputten in de 16de eeuw dateren. De Mechelse Vereniging voor Stadsarcheologie vzw heeft zich geëngageerd voor de verdere verwerking van het vondstmateriaal. Met de resultaten hiervan en dankzij bijkomend natuurwetenschappelijk onderzoek zullen we in de toekomst het verhaal van het Hof van Busleyden nog verder kunnen aanvullen.

Hof van Busleyden: compilatie van de voornaamste sporen

Losse vondsten

Archeologisch onderzoek Arresthuis/Kazerne Dossin

Na het terreinwerk (zie nieuwsbrieven 15 en 16) is het Vlaams Instituut voor het Onroerend Onderzoek gestart met een gedetailleerd onderzoek van enkele belangrijke contexten. Het gaat meer bepaald om grachten uit de late 13de en 14de eeuw, een reeks 14de-eeuwse afvalkuilen (waaronder kuilen met pottenbakkersafval) en een 16de-eeuwse waterput. Uit elke context worden de verschillende vondstcategorieën bestudeerd: het aardewerk, het dierlijk bot, de metaalvondsten, de plantenresten, enz. Een dergelijk interdisciplinair onderzoek is belangrijk om beter inzicht te krijgen in de toenmalige leef- en eetgewoontes. De verwerking loopt nog tot eind dit jaar.

Opendeurdag stedelijke dienst Archeologie

Op het Sint-Romboutskerkhof werden ondertussen de laatste skeletten gelicht, de laatste spoornummers toegerekend en de laatste hoogtes ingemeten. Maar wat gebeurt er nu verder met de vondsten? En zijn er ondertussen al wat meer resultaten bekend? Op deze en meer vragen krijg je een antwoord op zondag 29 mei, tijdens onze opendeurdag.

We tonen ook een aantal vondsten van de opgraving op de Ganzendries, onder meer de grote hoeveelheid dierlijk botmateriaal die er werd verzameld. Voor onze kleinste archeologen in spe voorzien we allerhande workshops.

Je kan die dag ook terecht in het Paardenstraatje, voor de tentoonstelling 'Wonen en leven in het Paardenstraatje'. Aan de hand van onder meer een film, archeologische voorwerpen, plannen en foto's toont de Mechelse Vereniging voor Stadsarcheologie vzw de woon- en leefomstandigheden van Mechelse arbeidersgezinnen omstreeks 1900.

Praktisch: Stedelijke dienst Archeologie, Kruidtuin (tegenover speeltuintje),
Zondag 29 mei 2011, doorlopend van 10u tot 18u
De parkings Zandpoortvest 1 en 2 zijn vlakbij

MVSA vzw/BouwArcheologisch Centrum, Paardenstraatje 3,
Nog tot 30 juni 2011, doorlopend van 10u tot 17u30

Meer info: archeologie@mechelen.be
015 29 77 37

COLOFON

Samenstelling en teksten: Silvia Depuydt, Frank Kinnaer, Sara Lardenoit, Bart Robberechts, Liesbeth Troubleyn, Katrien Van de Vijver, Nele Vanholme, Frederik Wuylts. Met dank aan alle medewerkers | Illustraties: Beeldbank Mechelen, Maaïke Buys (coverfoto), Stad Mechelen, Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed, Gemeente Amersfoort | Vormgeving en druk: Swinnen Printing nv | V.U.: Heidi De Nijn, Grote Markt 21, 2800 Mechelen | D/2011/0797/044.

MECHELEN